

УДК 338.124.4

JEL Classification : M 110

ПРОБЛЕМА АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Черкас П.П.

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Анотація. Незадовільні умови господарювання, які склались для українських підприємств, під впливом нестабільної політичної та соціально-економічної обстановки вимагають від нас приділити більше уваги вивченню проблеми антикризового управління та розробки науково-методичних підходів до вирішення даної проблеми. Метою дослідження є формування понятійного апарату проблеми антикризового управління підприємством в Україні та узагальнення поняття кризи на підприємстві. У проведених дослідженнях був використаний загальнонауковий метод та методи аналізу і синтезу. На основі аналізу матеріалів досліджень різних науковців, автором пропонується власне визначення поняття кризи – це нестандартна ситуація, яка порушує нормальну роботу підприємства та має неоднозначні наслідки на нього, з одного боку це погіршення фінансових показників, спад виробництва, втрата конкурентних позицій, збільшення заборгованості та збитків, а з іншого боку – це можливість оздоровлення підприємства, пошук нових шляхів розвитку та нарощування виробництва і збільшення впливу на конкурентів та розширення ринків збуту. Також в статті на основі аналізу та узагальненні літературних джерел було сформовано таблиця 1 «Значення поняття «криза» у її економічному розумінні різних науковців» та таблиця 2 «Класифікація криз за її характером». Результати дослідження мають лягти в подальші дослідження проблеми та розробку механізму антикризового управління підприємством. Зазначимо, що для вирішення проблеми виходу підприємства з кризи «панacea» не існує і до вирішення даної проблеми потрібно підходити комплексно. Специфіка проблем та особливості діяльності кожного окремо взятого підприємства вимагає від керівництва самостійно формувати належний набір антикризових заходів та інструментів для виведення підприємства з кризового стану, стабілізації його роботи та підвищення ефективності господарювання.

Ключові слова: антикризове управління, антикризові заходи, кризова ситуація, кризове явище, фінансові результати, банкрутство.

THE PROBLEM OF CRISIS MANAGEMENT IN MODERN ENTREPRENEURSHIP CONDITIONS

Pavlo Cherkas

Kharkiv National Automobile and Highway University

Summary. Poor economic conditions, that prevailed in Ukrainian enterprises under the unstable political and socio-economic situation, require us to pay more attention to the problem of crisis management and development of scientific and methodological approaches to solving this problem. The aim of the study was to form the conceptual problem-solving apparatus of crisis management in Ukraine and generalization of the concept of crisis at the company. The analysis used the general scientific methods and methods of analysis and synthesis. Based on analysis of research of different scholars' materials, the author proposed his own definition of the concept of crisis: "a nonstandard situation that violates the normal operation of the company and has mixed consequences of it - on the one hand, the deterioration in financial performance, the recession, loss of competitive positions, increased indebtedness and losses, and on the other hand, an opportunity to rehabilitation, finding new ways to develop and to increase the production with the increased impact on competition and market expansion. Based on the results of analysis and synthesis method in the literature it was formed table 1 "the definition of the crisis in its economic sense by the different scientists" and table 2 "the classification of crisis by its origins". The results of the study should serve as the further researches fundament and as the development of a mechanism for crisis management. Note that to address the solving of the problem for exiting the crisis there is no "panacea" and the problem must be approached comprehensively. The specificity of the problems and issues for each individual company requires the management to form a proper set of anti-crisis measures and tools to drive the company out the crisis, stabilizing its operational and management efficiency.

Keywords: crisis management, crisis measures, crisis, financial results, bankruptcy.

Постановка проблеми. На сьогодні, в Україні склалась така ситуація, що ледь не з кожним днем збільшується кількість підприємств, які знаходяться у кризовому стані і ця проблема стає все більш актуальною. Таку ситуацію можна пояснити кризовою політичною, економічною та соціальною обстановкою, в деякій мірі це викликано подіями антитерористичної операції, яка зараз проходить на сході нашої держави. Це пов'язано зі спробами збільшення геополітичного та економічного тиску на нашу державу з боку нашої сусідньої держави. Тому останнім часом загострилася проблема виведення підприємств із кризового стану в умовах економічної та політичної нестабільності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема антикризового управління завжди була і напевно ще довго залишатиметься актуальною, тому що прогрес не стоїть на місці, світова економіка розвивається, підприємства працюють і кризові явища виникають час від часу. Ці всі складові напевно можна назвати своєрідною «системою». Останнім часом все частіше науковці звертають увагу на проблеми антикризового управління. Проблеми антикризового управління розглядаються у працях таких вчених-науковців: Бланка І.А., Гайворонської Ю.Є., Ситник Л.С., Чернявський А.Д., Шершньова А.Д., Брюховецька Н.Є., Хаммер М., Терещенко О.О., Бірман Г., Шмідт С., Брелі Р. [1], [2], [3], [4], [5].

Проаналізувавши дані дослідження, можна сказати що автори по-різному дивляться на проблему кризового стану підприємства, кризових явищ та ситуацій, тому не існує єдиної думки в площині даної проблеми.

Невирішені складові загальної проблеми. Підприємство яке знаходиться у кризовому стані, може продовжувати працювати тільки при умові здійснення грамотного та ефективного антикризового управління, яке дозволить підприємству не тільки вижити, а й по можливості пристосувати свою роботу до кризових умов в яких воно опинилося. Виконавши такі завдання підприємство може розраховувати не тільки на стабільну роботу, а й на можливість розвитку свого потенціалу.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є формування понятійного апарату проблеми антикризового управління підприємством в Україні та узагальнення поняття кризи на підприємстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. В нинішніх умовах, які характеризуються економічною, політичною нестабільністю, високим рівнем соціального напруження, діяльність українських підприємств дуже ускладнена різноманітними кризовими явищами та ситуаціями, які призводять до неплатоспроможності, а ще гірше – банкрутства [6]. На сьогоднішній день в Україні не має чіткого поняття антикризового управління. Ті поняття, які зараз існують, є розпливчастими та неоднозначними. У нас немає чіткого розуміння про те, що антикризове управління може бути в різних умовах. В одному випадку це може бути управління в умовах загальнодержавної економічної кризи, у іншому – кризовий стан підприємства, до якого призвів неефективний менеджмент, у третьому випадку – управління підприємством на порозі банкрутства, у четвертому – в умовах банкрутства, у п'ятому випадку – у постбанкрутний період. Таким чином, існує проблема формування інструментарію, методології та засобів подолання кризи за різних умов її виникнення, адже у різних умовах кризи – стоять різні передумови виникнення. Для адекватного управління та здійснення ефективного антикризового управління підприємством, потрібно чітко визначити умови та причини виникнення кризового стану підприємства. Від правильності визначення причин кризи та відповідно вибору засобів та методів подолання кризи буде залежати кінцевий результат цих заходів.

В чому ж проявляється кризовий стан підприємства. Погіршення фінансових результатів діяльності підприємства, що унеможлиблює отримання прибутків та призводить до зростання збитків та нарощування заборгованості перед фінансовими контрагентами. Це все призводить до втрати конкурентних позицій на ринку і подальшого банкрутства підприємства. Такий розвиток подій можливий, якщо своєчасно не здійснити адекватних заходів щодо подолання кризи.

Розглянемо значення категорії «криза» у її економічному розумінні, як це бачать науковці різних країн світу та різних часів дослідження, що приведено у таблиці 1.

Криза – це нестандартна ситуація, яка порушує нормальну роботу підприємства та має неоднозначні наслідки для нього, з одного боку це погіршення фінансових показників, спад виробництва, втрата конкурентних позицій, збільшення заборгованості та збитків, а з іншого боку – це можливість оздоровлення підприємства, пошук нових шляхів розвитку та нарощування виробництва і збільшення впливу на конкурентів та розширення ринків збуту.

Таблиця 1 – Значення поняття «криза» у її економічному розумінні різних науковців [складено автором за даними 7-9].

Автор	Значення
Ожегов С.І.	різкий, крутий перелом у чому-небудь
Румянцева	гостре затруднення з будь-чим, тяжке становище
Попов Р., Кірганов К., Грінер Л.	форма поступального руху, розвитку системи
Вебстер Дж., Вінер Е., Градов А., Каан Дж., Чернявський А.Д.	нестандартна ситуація, переломний момент, переломний етап функціонування будь-якої системи, на якому вона зазнає впливу ззовні чи зсередини, що потребує від неї якісно нового реагування
Кейнс Дж., Крутько В., Коротков Е., Нікбахт Е., Гропеллі А.	погіршення параметрів функціонування, реальність банкрутства
Планкетт Л., Дейл Г.	розбіжність між бажаним і реальним станом об'єкта управління
Шершньова З. Є., Оборська С. В., Туган-Барановський М. І.	період порушення рівноваги, закінчення фази підйому і початок фази скорочення, є вихідною фазою економічного циклу
Лігоненко Л.О., Тарасюк М.В., Хіленко О.О.	пошкодження внутрішніх механізмів підтримки адаптивності, гнучкості та сталості, які забезпечують підтримку рівноважного стану підприємства
Василенко В.О.	крайнє загострення суперечностей у соціально-економічній системі (організації), що загрожує її стійкості у навколишньому середовищі
Чернявський А.Д.	наслідок зриву досягнення окремої цілі чи випадання одного елемента із системи управління (втрата постачальника, джерела сировини, зміна транспортної схеми, звільнення провідного спеціаліста)

Більшість науковців вважають, що криза має тільки негативні наслідки для підприємства, хоча це твердження можна спростувати, тому що можна стверджувати про негативний вплив кризи на підприємство тільки у випадку, коли криза мається на увазі як вже завершений факт, який призвів до негативних наслідків у діяльності підприємства, зокрема це завдання фінансових збитків підприємству. У тому випадку коли криза не є завершеним фактом, то однозначно стверджувати про тільки негативний вплив на підприємство не можна. Зазвичай криза в будь-якій сфері діяльності це є порушення зв'язків у роботі певної цілісної системи. Слід зазначити, якщо на ранніх етапах кризи підприємства своєчасно здійснити адекватні ситуації заходи з подолання кризи, то підприємство не зазнає негативного впливу, а навпаки, при досконалому антикризовому управлінні, підприємство отримує гарний досвід подолання кризових ситуацій та стане більш гнучким і пристосованим до різких змін. Тобто за рахунок кризової ситуації підприємство може не тільки не зазнати негативного впливу, а навпаки досягнути певного розвитку. Виходячи з цього, можна сказати, що від керівництва та його антикризових заходів залежить, яких наслідків зазнає підприємство у кризовій ситуації.

Для точного виявлення та успішного подолання кризових ситуацій необхідно класифікувати види криз за економічним характером, за охопленням сфер господарювання та галузями народного господарства.

Подолання криз завжди має бути добре контрольованим процесом. Про це свідчать багато криз, що відбувалися в історії розвитку людства, виробництва й економіки. Успіх управління від своєчасного розпізнавання кризи симптомів її настання[11].

Висновок. На основі дослідження підходів до визначення поняття криза, автором було запропоновано власне визначення, яке дає можливість більш конкретно розуміти можливі наслідки кризи для підприємства та приймати більш доцільні заходи щодо виходу з кризи. Зазначимо, що для вирішення проблеми виходу підприємства з кризи «панацеї» не існує і до вирішення даної проблеми потрібно підходити комплексно. Специфіка проблем та особливості діяльності кожного окремо взятого підприємства вимагає від керівництва самостійно формувати належний набір антикризових заходів та інструментів для виведення підприємства з кризового стану, стабілізації його роботи та підвищення ефективності господарювання.

Таблиця 2 – Класифікація криз за їх характером [складено автором за даними 9-10]

Циклічні кризи	це періодично повторювані спади суспільного виробництва, що викликають паралізацію ділової активності в усіх сферах народного господарства та дають початок новому циклу господарської діяльності.
Проміжні кризи	це періодичні спади суспільного виробництва, що виникають, які на час переривають стадії поживлення й підйому національної економіки. Вони не дають початок новому циклу, мають локальний характер, нетривалі.
Структурні кризи	пов'язані з поступовим і тривалим наростанням міжгалузевих диспропорцій у суспільному виробництві й характеризуються невідповідністю сформованої структури суспільного виробництва умовам, що змінилися, ефективного використання ресурсів. Вони викликають довгострокові потрясіння й потребують для свого вирішення тривалого періоду адаптації до нових умов (енергетична криза 70-х рр. XX ст. підвищила ціни в 4-5 разів і змусила перейти до енергозберігаючих технологій).
Часткові кризи	сполучені з падінням економічної активності у рамках великих сфер діяльності. Мова йде про грошовий обіг і кредити, банківську систему, фондовий і валютний ринки (світова валютна криза 70-х рр. XX ст. і перехід до системи плаваючих курсів).
Галузеві кризи	характеризуються спадом виробництва й згортанням діяльності в одній із галузей (наприклад, у вугільній, сталеливарній, текстильній промисловості).
Сезонні кризи	обумовлені впливом природно-кліматичних факторів, які порушують прийнятий ритм господарської діяльності (пізня весна для сільськогосподарського і комунального господарства).
Світові кризи	визначаються охопленням як окремих галузей у світовому масштабі, так і всього світового господарства.

Перелік посилань:

1. Бланк І.А. Антикризисное финансовое управление предприятием [Текст] / И.А. Бланк. - К.: Эльга, Ника - Центр, 2006. - 672 с.
2. Гайворонська Ю.Є. Методичні основи функціонування механізму антикризового управління підприємством : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук: спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / Є.Ю. Гайворонська. - К. : Національний транспортний університет, 2006. - 19 с.
3. Ситник Л. С. Організаційно-економічний механізм антикризового управління підприємством / Л. С. Ситник. - Донецьк : ІЕП НАН України, 2000. - 503 с.
4. Терещенко О.О. Антикризисное финансовое управление на предприятии: монографія / О.О. Терещенко. - К. : Вид-во КНЕУ, 2004. - 268 с.
5. Брюховецкая Н.Е. Антикризисное управление предприятием / Н.Е. Брюховецкая И.П. Булеев. - Донецк: ИЭП НАН Украины, 2000. - 234 с.
6. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.rusnauka.com/7_NITSB_2012/Economics/10_102905.doc.htm
7. Мельник Ю.М. Маркетинг в антикризовому менеджменті : конспект лекцій / укладачі: Ю.М. Мельник, О. О. Міцура. - Суми : Сумський державний університет, 2012. - 116 с.
8. Шершньова З.Є. Антикризисное управление підприємством : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. / З. Є. Шершньова, С.В. Оборська. - К. : КНЕУ, 2004. - 196 с.
9. Чернявський А. Д. Антикризисное управление підприємством: Навч. Посіб / А.Д. Чернявський. - К.: МАУП, 2006. - 256 с.: іл. - Бібліогр.: 242-245с.
10. Фролова Т.А. Макроекономіка: конспект лекцій / Т.А. Фролова. - Таганрог: ТРТУ, 2006.
11. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://library.if.ua/book/60/4197.html>

Стаття надійшла: 10.10.2015 р.

Рецензент: д.е.н., проф. Дмитрієв І.А.

